

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора,
члена-кореспондента НАН України,
директора ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»
Євгена Казимиричика Нахліка

на дисертацію Тараса Володимировича Шмігера

**«Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня
українська література сучасними українською та англійською мовами»,**
подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література,
10.02.16 – перекладознавство

(Львівський національний університет імені Івана Франка, 28 січня 2020 р.)

Актуальність і новизна дисертації Тараса Володимировича Шмігера, якою є одноіменна монографія, видана під грифом Львівського національного університету імені Івана Франка 2018 р., зумовлюються потребою глибше пізнати як естетичну, художню, поетикальну й мовну специфіку давньої української літератури, так і її перекладну рецепцію в сучасному українському та англійськомовному світі, а заодно – висвітлити історію перекладознавчої думки в Україні й верифікувати, упорядкувати, систематизувати й удосконалити теорію та методологію перекладознавчого аналізу.

Структурно монографія складається зі вступу і чотирьох розділів: першого теоретичного «Історіографія та методологія» і трьох прикладних: «Когнітивні підходи до оцінювання перекладів», «Комунікативні аспекти аналізу перекладів», «Оцінка перекладів крізь призму культури й аксіології». Водночас кожному розділу передує своя посутня теоретична преамбула. Кожен розділ підсумовано чіткими висновками, які випливають з попереднього розгляду. Фактично на вибіковому матеріалі творів давнього українського письменства та їх перекладів «новоукраїнською» та англійською мовами верифіковано й апробовано сучасні можливості і дієвість когнітивної та комунікативної лінгвістики, етнолінгвістики, соціолінгвістики, а також культурологічної аксіології для ефективного перекладознавчого аналізу.

Добре володіння низкою мов – крім рідної української, також російською, польською, церковнослов'янською, англійською, французькою, давньогрецькою, латинською – дало змогу Т. Шмігеру фахово порівняти вихідні й похідні тексти в оригіналі й також в оригіналі опрацювати величезний обсяг наукової літератури з теорії та методології перекладознавства різними мовами (переважно англійською). Список використаних джерел становлять 822 позиції.

Дисертація Т. Шмігера прикметна надзвичайно високим рівнем авторового усвідомлення теоретичних аспектів перекладознавчого аналізу, усіх логічних операцій, що їх він проводить, дослідної мети та доцільних і ефективних способів її осягнення. Дисертант терпляче й докладно, навіть, як помітно, з науковим задоволенням з'ясовує суть ключових та допоміжних перекладознавчих термінів, терміносполук і понять, специфіку численних перекладознавчих методів і підходів, їх виникнення і функціонування, вжиток у різних дослідників. Особливу увагу приділяє тому, яке значення вкладається у те чи те перекладознавче термінопоняття. Зрозуміло, найбільше зупиняється на терміні «перекладознавчий аналіз» і дає своє – підкresлю: вдале й обґрунтоване – визначення цьому поняттю (с. 103). Так само ретельно обмірковує специфіку внутрішньомовного перекладу (с. 143–149), відмінного від міжмовного. Позаяк тексти давньої літератури часто релігійні, дисертант простежує особливості релігійного перекладу з властивими йому термінами, поняттями й зasadами та спробами розбудови його теорії (с. 149–156). Далі на порівнянні окремих концептів вихідних та похідних текстів ретельно з'ясовує критерії та можливості категорійного, етимологічного та концептно-дискурсного аналізів (с. 170–201) і при цьому, зокрема, – структуру самого поняття «концепт», поширеного нині у мовознавстві та літературознавстві (с. 171–178). Ще далі висвітлює поняття «цінності як текстосемантичної категорії» (с. 309–312). Завдяки цьому роботу вирізняє висока дисципліна й культура терміновжитку, а звідси – термінологічна точність, упорядкованість, послідовність і системність.

Дійшовши до переконання, що «центральним поняттям перекладу є міжтекстова відповідність», дисертант ретельно з'ясовує функціонування чотирьох синонімів на її позначення: еквівалентність, адекватність, точність і вірність (с. 85–87), а замислюючись над недоцільним співужитком термінів «еквівалентність» і «адекватність», робить аргументований вибір для власного вжитку на користь терміну «еквівалентність» (с. 108–109). До теоретичних здобутків дисертації варто залічити й те, що Т. Шмігер самостійно опрацював оригінальну схему відношення методів перекладознавчого аналізу, поділивши їх на «два напрями розгляду перекладів»: інтерпретаційно-культурологічний підхід і лінгвостилістичний підхід (с. 87). Перший належить до компетенції літературознавства (розглядаються ідеї та образи у системі твору, автора чи літературної традиції; перекладацький контекст, перекладацький цикл; вивчення перекладу у системі цільової літератури і культури). Другий поєднує мовознавчі та літературознавчі операції (зіставлення оригіналу з одним чи декількома перекладами; аналіз відтворення стилістичних фігур, тропів, просодії), хоча

методи його – мовознавчі (контекстний аналіз, структурний метод, семантико-сintаксичний аналіз, кількісні методи) (с. 91).

На основі розгляду вітчизняних та закордонних перекладознавчих праць дисертант самостійно виявив шерег характерних рис, які визначають сучасну практику критичного розгляду перекладу (с. 98). До безперечних плюсів роботи належить і те, що дисертант чітко розмежовує теорію та критику перекладу й окреслює засади, на яких ґрунтуються критика перекладу (с. 99).

Новаторська специфіка винесеної на захист роботи полягає в тому, що дисертант не вдається до суцільного порівняння українських та англійських перекладів одних з одними та їх – з оригіналами, а здійснює порівняння вибірково, за характерними ознаками: ключовими словами, поняттями, образами, стилістичними та версифікаційними особливостями тощо. Це дало змогу шляхом дуже конкретного, скрупульозного мікроаналізу глибше злагнути вихідні тексти й аргументовано показати відповідність чи невідповідність оригіналам похідних текстів, а також порівняти якість перекладів, здобутки й невдачі перекладачів – наприклад, під час порівняння перекладів повісті про хрещення княгині Ольги, що їх запропонували Леонід Махновець, Василь Яременко та англійськомовні перекладачі (с. 243–245), «Треносу» Мелетія Смотрицького та його недавнього (2015 р.) перекладу українською мовою Р. Радишевського та англійськомовного перекладу Д. А. Фрика (с. 282–303).

Відзначу також цікавий культурологічно-ідеологічний розгляд англійського (Дж. Л. Клайна і Т. Д. Закидальського) й українського (В. Шевчука) перекладів філософського твору Григорія Сковороди «Розмова п'яти подорожніх про істинне щастя в житті» з погляду постколоніальної теорії перекладу (с. 353–363).

З об'єкту дослідження (давня українська література в перекладах) хронологічно випадає етнографічно-текстологічний аналіз вступу до Шевченкової поеми «Іржавець» та його перекладів англійською мовою К.-Г. Андрусишина й В. Кірконела (1964) і Віри Річ (1994), хоча треба визнати, що цей майстерний новаторський аналіз, позначений проникливим поясненням поетових символів, метафор, топосів, уписується у загальну методологію та концепцію обговорюваної монографії.

Дисертація Т. Шмігера **інтердисциплінарна** – у ній спостерігаємо ознаки різних філологічних спеціальностей. Наскрізним є, звичайно, перекладознавчий аналіз, винесений у називу. Поряд із визнанням цього факту варто підкреслити, що й **спеціальність «українська література»**, власне, історія української літератури, також **істотно репрезентована в дисертації** – розглядом творів давнього українського письменства, їх перекладів у новій українській літературі (зокрема, з погляду поетики образності, жанру й віршування, серед іншого – й

низки стилістичних конструкцій кондакарної поетики житійної літератури, с. 255–272), а ще – осмисленням історії перекладознавчої думки у вітчизняному літературознавстві та історії перекладу (і видань перекладів – окремих, збіркових, хрестоматійних та антологійних) творів давнього українського письменства. Поза сумнівом, усе це належить до сфери розвитку української літератури, притому від давнини до сьогодення.

Водночас зримо виявнюють себе й порівняльне літературознавство, літературне джерелознавство і текстологія, порівняльно-історичне і типологічне мовознавство, структурна, прикладна та математична лінгвістика. Така інтердисциплінарність пішла на користь обговорюваній дисертації, бо дала змогу авторові всебічно й переконливо обґрунтувати теоретичні та прикладні аспекти перекладів з давньої української літератури сучасними українською та англійською мовами.

Заявлена **наукова новизна дослідження** (с. 23–24) підтверджується у монографії дальшим аналітичним розглядом. **Винесені на захист твердження**, що складаються з дев'яти пунктів (див. с. 5–6 автореферату), дістали аргументоване підтвердження в основному змісті дисертації.

Водночас в окремих моментах дисертація, на мій погляд, потребує деяких уточнень і пояснень.

1. Спираючись передусім на дослідження Ю. Шевельова, В. Німчука та О. Горбача, дисертант поділяє розвиток української мови на три періоди: найдавніший (до XIII ст.), серединний (XIV–XVIII ст.) і найновіший (од XVIII ст.), а звідси виокремлює відповідно «давньоукраїнську мову», «середньоукраїнську мову» і «новоукраїнську мову» (с. 27–28 монографії), зауваживши, що йому йдеться про літературну мову, адже «аналізовані пам'ятки представляють лише літературний варіант мови» (с. 27). З дальнього висловлювання видно, що дисертант ототожнює «середньоукраїнську літературну мову» (або, за дещо іншим терміном, «середньоукраїнську штучну мову», с. 43) з «простою мовою» (с. 40). Хотілося б, щоб дисертант уточнив, які конкретно мови чи варіанти, різновиди, типи мови він має на увазі під надто загальним термінопоняттям «середньоукраїнська мова», адже, за дослідженнями Павла Житецького, Павла Плюща та Віталія Русанівського, на той час українські книжники послуговувалися двома літературними мовами.

Одна з них – «проста», або книжна українська чи староукраїнська літературна (первісно мова юридичних документів, вона поширилася також на конфесійну, полемічну та художню літературу; ця штучна мова становила довільне поєднання елементів церковнослов'янської мови з численними українськими словами, зокрема розмовними, з граматичними формами народної

української мови, завдяки чому зближувалася з нею; містила також полонізми, богемізми, латинізми, германізми, мадяризми, а починаючи від 1730-х рр. у ній частішали лексичні та граматичні русизми). У сучасному авторитетному виданні вона фігурує як «староукраїнська літературна мова»¹.

Друга – це «слов'янорусська», або слов'яноукраїнська мова (значною мірою церковнослов'янська – з лексикою, фонетичними та морфологічними особливостями церковнослов'янської мови, але з українською народною вимовою слов'янських та спільноруських слів і – особливо у XVIII ст. – з домішками українських слів та форм).

Слов'янорусська мова була своєрідною модифікацією церковнослов'янської. П. Плющ розрізняв поняття «слов'янорусська мова» і «слов'яноукраїнська мова»². Книжну українську та слов'яноукраїнську П. Житецький розглядав як два різновиди староукраїнської літературної мови³, П. Плющ – як два типи старої української літературно-писемної мови⁴, а В. Русанівський – як окремі мови⁵. А тимчасом дисертант мовить про «“слов'янську мову” (тобто церковнослов'янську) як богослужбову» (с. 44), розрізняє «співіснування мов – середньоукраїнської та церковнослов'янської української редакції» (с. 163–164), «світської й церковної (церковнослов'янської київської редакції) мов» (с. 12 автореферату), але оминає поняття «слов'янорусська мова» та «слов'яноукраїнська мова» і говорить лише про переклади із «середньоукраїнської мови» (с. 10 автореферату).

Отож запитання: якими конкретно мовами (різновидами, типами мови) написано аналізовані українські пам'ятки серединного періоду? Чи всі – середньоукраїнською (так званою простою)?

2. На жаль, у монографії лише побіжно, частково й на вторинному матеріалі (за статтею Ольги Тетеріної) заторкнуто питання про внесок Пантелеймона Куліша в критику й теорію перекладу. На основі статті О. Тетеріної зазначено, що «на його [П. Куліша. – Є. Н.] думку, точно передати російською мовою характер українського мовлення неможливо» (с. 58), але не вказано джерела цієї думки. Її Куліш висловив у післямові до публікації російського тексту роману «Чорна рада» в журналі «Русская беседа» (1857. Кн. 7) – «Об отношении малороссийской словесности к общерусской: Эпилог к “Чёрной раде”».

¹ Русанівський В. М. Староукраїнська літературна мова // Українська мова: Енциклопедія. Київ, 2000. С. 593–596; до цієї статті відсилає гасло «Проста мова». Там само. С. 497.

² Плющ П. П. Історія української літературної мови. Київ, 1971. С. 238–240, 242, 246, 244, 248.

³ Житецький П. «Энеида» Котляревского и древнейший список её в связи с обзором малорусской литературы XVIII века. Київ, 1900. С. 8–9, 14, 38, 56, 128.

⁴ Плющ П. П. Історія української літературної мови. С. 238, 244.

⁵ Русанівський В. М. Староукраїнська літературна мова. С. 593–596.

Поза тим, спектр перекладознавчих пошуків і розмислів у Куліша досить широкий і охоплює різні аспекти: крім зазначеного в монографії Т. Шмігера етнопсихологічного, також ідеологічний, націстворчий, культуротворчий, національно-повчальний і морально-виховний, рецептивний (настанови на різні переклади Біблії – науково-коментувальний і віршований, приступний народові), розбудови української літератури та літературної мови, збереження, поширення і світове визнання української мови, а ще – лексичний, антропонімний (відтворення українською мовою іншомовних імен) та версифікаційний аспекти тощо. Побіч згаданого «Эпилога», перекладознавчий дискурс Куліша явлено в його передмові «Слово од редакції» до публікації у львівській «Правді» (1868. № 26, 27) його-таки переспіву поеми «Топір-гора. Волинська дума» Томаша Августа Олізаровського, репрезентанта «української школи» в польському романтизмі. У цій передмові Куліш обґрутував потребу українізованих «переспівів» поетичних творів «української школи» (своєю суттю, вільних перекладів та переробок як ідейних трансформацій, що набули поширення у добу преромантизму й романтизму). На цій засаді він зробив упродовж 1844–1882 рр. кілька інших творчих перекладів з давньогрецької літератури, польської, російської та німецької мов.

А в 1880–1890-х роках Куліш практикував уже більш-менш адекватні переклади драматичних (переважно віршованих) та поетичних творів англійських і німецьких письменників, працював над відповідним оригіналові науковим і водночас художнім перекладом Біблії, спорядженим розгорнутими коментарями, а крім того, творив популярний віршований переклад – «Устихотворену Біблію». Теоретичні засади цих перекладів знайшли вияв у Кулішевій передмові до першого тому його перекладів «Шекспірових творів» (Львів, 1882), у його «Попередньому словці до перекладу» Біблії та «Додатку до переднього слова», а також у численних листах.

У Куліша були свої перекладознавчі концепції, які впродовж десятиліть зазнавали змін та еволюції⁶, і вони заслуговували на ширше й докладніше висвітлення у дисертантажному пункті «1. 1. 6. Критичні погляди на переклад у XIX ст.». Щоправда, Т. Шмігер частково усунув цю прогалину, опублікувавши вже після виходу дисертаційної монографії пошукову статтю «Джерела перекладознавчої концепції Пантелеймона Куліша» (Слово і час. 2019. № 9; її зазначено в авторефераті). У цікавій статті уперше здійснено спробу з'ясувати, які джерела могли слугувати Кулішеві у його перекладознавчих розмислах та

⁶ Див. розділ «VI. Художні переклади і переробки»: Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель : Наукова монографія : У 2 т. Київ : Український письменник, 2007. Т. 2 : Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. С. 261–289, 386–390.

термінології. У пошуках гіпотетичних джерел дослідник звертається до перекладознавчої думки українських, чеських, російських та німецьких попередників і сучасників Куліша.

Відзначу, що Т. Шмігер уперше порівняв Кулішеву публікацію у статті «Взгляд южно-русского человека XVI столетия на немецко-польскую цивилизацию» (Основа. 1862. [№ 6:] Червець) сатиричного памфлету «Промова Івана Мелешка на варшавському сеймі 1589 року» з польським перекладом та українським оригіналом і з'ясував, що Куліш перекладав українською народною мовою з польського перекладу (с. 114–115). Варто було уточнити, якою мовою записано оригінал (у польській транскрипції) – середньоукраїнською («простою») чи народною? Якщо Куліш, за спостереженням Т. Шмігера, вдавався не до заміни польських слів українськими синонімами, як зазначив у супровідній статті, а радше до фонетично-граматичної заміни у словах, і при цьому мова Кулішевого перекладу – добірна українська народна, то чи не є так званий польський переклад насправді не перекладом, а лише таким записом промови, виголошеної українською народною мовою, у якому зроблено фонетично-граматичні зміни відповідно до норм польської мови?

2. У викладі історії українського перекладознавства Т. Шмігер розглядає праці, зокрема статті й навіть тези, багатьох дослідників, але чомусь оминув вартісні публікації львівських учених: розвідку Ярослава Гординського «Кулішеві переклади драм Шекспіра» (Записки НТШ. 1928. Т. 148; Я. Гординського згадано лише з покликом на монографію Оксани Дзери, с. 75), оминув також монографію Марії Шаповалової «Шекспір в українській літературі» (Львів, 1976), статті Івана Теплого про перекладознавчий дискурс І. Франка.

3. Цитуючи висловлювання І. Франка про завдання критики, зокрема перекладознавчої (с. 63–66), дисертант переважно не бере до уваги років написання цитованих праць, а тому не враховує еволюції письменниківих поглядів, розвитку його літературознавчої методології від соціологізму до естетизму та психологізму. Варто було чіткіше простежити перекладознавчі розмисли Франка в різночасі. Стратегічний імператив у студії «Із секретів поетичної творчости» (1898) про те, що «літературна критика мусить бути <...> поперед усього естетичною, <...> послуговуватися тими методами наукового досліду, якими послугується сучасна психологія» [т. 31, с. 53], поєднує стару позитивістську зasadу (науковість, яка у позитивістів зводилася переважно до соціології, культурології та історичної науки) з новою модерністською (естетичний аналіз на основі здобутків психології). Такий підхід насправді надто складний для поточної літературної критики й більше

придатний для літературознавчих досліджень, і то найкраще тоді, коли об'єктом їх є класичні твори й видатні письменники, про психологію яких вже багато відомо. У трактаті Франко дав власні зразки такої «критики» на матеріалах поетичної класики (Шевченко, Гайне, Міцкевич), а це свідчить про те, що під поняттям «літературної критики» він мав на увазі передусім літературознавчі студії. А заситоване в монографії Т. Шмігера (с. 63) Франкове зізнання у студії «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» (1911) про те, що він розкриє «секрети штуки перекладання, психічні явища та естетичні факти» [т. 39, с. 11], стосується психології самого Франка влітку 1878 р. та відзеркалення її у написаних того часу «Каменярах». Тобто це дуже конкретний, можна сказати – винятковий момент (поет згадує свій колишній «настрій» – йому це порівняно легко зробити, тоді як критик мусив би шукати опосередкованих джерел). У самій студії Франко аналізує польський переклад «Каменярів», що його виконав Сидір Твердохліб, не з психологічного погляду, а з семантичного, стилістичного, морфологічно-статистичного, врешті – образного (і в цьому сенсі – з естетичного). Дисертант слушно називає цю Франкову студію «зразком лінгвостилістичного аналізу у сучасному розумінні» (с. 164). Тож немає підстав для твердження, що його висновує з наведених цитат дисертант, буцім «естетика та психологія настільки взаємопов’язані, що становлять один бік перекладознавчого розгляду» (с. 64). На відміну від поширеного естетичного аналізу, що потребує лише компетентності дослідника, психологічний аналіз чи то оригінального твору, чи перекладу насправді найделікатніший, найскладніший, бо передбачає і збір фактичних відомостей, і фахових знань, а тому досить рідкісний.

Згадуючи Франків переклад «Повісти врем’яних літ», Т. Шмігер констатує, що його вміщено у письменниковій праці «Студії над найдавнішим Київським літописом» (с. 115). Ця назва фігурує під час Франкового реферування попередніх текстів його переспівів, реконструкцій і тлумачень оповідань з Іпатського літопису на засіданні Філологічної секції Наукового товариства ім. Шевченка 12 вересня 1912 р.⁷ Очевидно, це була первісна назва розпочатої книжки своєрідних науково-поетичних «студій». Згодом у листі від 16 травня 1914 р. до бориславського видавця і редактора Івана Калиновича Франко пропонував видати у його серії «Всесвітня Бібліотека» цю книжку вже під іншою назвою – «Найдавніша історія України до р. 1008 в поетичних образах» [т. 50, с. 418–419]. Хоча впорядники й коментатори шостого тому «Зібрання творів» (1976) покликувалися на цього листа, згадавши Франкову пропозицію, нового

⁷ Хроніка НТШ. 1912. № 52. Вип. 4. С. 10–11.

заголовка вони не подали [т. 6, с. 521] й опублікували коментовані поетичні переклади під первісною назвою «Студії над найдавнішим Київським літописом». На мою думку, таке замовчування зумовлене кон'юнктурними міркуваннями, адже вживання назви Україна до часів князівської доби радянська історіографія не допускала. Тепер Франковому твору треба повернути пізнішу авторську назву «Найдавніша історія України до р. 1008 в поетичних образах»⁸.

Розгляд перекладознавчої думки І. Франка дисертант назвав «Основоположні ідеї І. Я. Франка для оцінки перекладів» (с. 63), а наприкінці першого розділу наголосив: «І. Я. Франка вважаємо основоположником українського перекладознавства, враховуючи його систему термінів, поглядів і підходів до перекладу» (с. 164). Однак цієї «системи» у монографії всебічно не розкрито, а у викладі дальшої історії перекладознавства згадано лише окремі поклики українських перекладознавців на Франка, і то як перекладача (у Д. Рудика, с. 69; Г. Кочура, с. 80), поодинокі запозичення в нього, притому перекладацькі (у В. Яременка, с. 210) і віршознавчі (у самого дисертанта, с. 255, 257). Констатовано Франкове започаткування «стилістичного підходу до аналізу перекладу» (с. 72), «лінгвостилістичної традиції перекладознавчого аналізу» (с. 83), «традиції засвоєння давньої літератури серед сучасного читача» (с. 115). Проте з цього всього не випливає, що Франкові ідеї, терміни, погляди й підходи стали основоположними для українського перекладознавства. Точніше було б сказати, що чільні свого часу перекладознавці П. Куліш, І. Франко, згодом М. Зеров, М. Рильський, Г. Кочур, В. Коптілов та ін. розбудовували своє бачення оптимального перекладу, висували щодо цього власні продуктивні ідеї, опрацьовували історично доцільні теоретичні засади й перспективні підходи до мистецтва перекладу.

4. До речі, в авторефераті серед українських «перекладачів, критиків і теоретиків перекладу» другої половини ХХ ст. згадано Миколу Лукаша (с. 9 автореферату), але в монографії його прізвище не фігурує (про нього є згадка лише в передмові Роксолани Зорівчак – у переліку «майстрів художнього перекладу», с. 14). Варто уточнити: чи є підстави говорити про М. Лукаша не лише як талановитого перекладача, а й критика і теоретика перекладу і якщо так, то на основі яких його текстів?

5. Для пояснення сучасного значення слів дисертант неодноразово апелює до 11-томного «Словника української мови», підготовленого й виданого за радянського часу (с. 246, 317, 347, 351). Покликуючись на це видання, закидає Валерієві Шевчуку те, що в його перекладі «Малого катехизму» замість давньої

⁸ Докладніше див.: Нахлік Є. Віражі Франкового духу : Світогляд. Ідеологія. Література. Київ : Наукова думка, 2019. С. 446–447.

лексеми «благодать» «недоцільно вжито лексему “ласка”, яка тепер позначає “привітне ставлення”, “вияв ніжності й любові”, “послугу” [СУМ 1973: т. 4:449]» (с. 314). Проте той «Словник української мови» не може бути авторитетним джерелом для розуміння значення богословської лексики, адже прикладів із церковних та релігійних видань укладачі через цензурні заборони не добирали. Тому в словнику й не зареєстровано богословського значення слова «ласка» (у словосполучці «Божа ласка»), яке активно функціонує у слововживку Греко-католицької церкви. Так само не можна, покликуючись на цей словник, вважати, наче «у сучасній українській мові за лексемами “помазанець” і “помазаник” закріплено лише значення “монарх, над яким здійснено обряд помазання на царювання” [СУМ 1976: т. 7:111]» (с. 345), бо в церковному вживку воно й далі означає перехід у Божество і стосується Спасителя (Ісуса Христа). До речі, така невтішна ситуація спонукує порушувати питання, а чи реєструється богословська лексика й богословські значення слів у новому 20-томному «Словнику української мови»?

Що стосується середньоукраїнського релігійного терміну «баранок» (алегорії Ісуса Христа, с. 350–351), то це, найпевніш, полонізм (у польській мові Baranek Boży – це символ жертви Ісуса на хресті).

6. Дисертант наводить цитату зі старозавітної Книги Ісуса сина Сираха (10: 14) за перекладом патріарха Філарета: «Початок гордості – віддалення людини від Господа і відступ серця його від Творця його» (с. 280). Таке висловлювання граматично невправне – мало би бути: «Початок гордості – віддалення людини від Господа і відступ серця *її* від Творця *її*». Видеться, що переклад зроблено з церковнослов'янської або російської мови, де замість людини був *человѣкъ* (человек), звідси за інерцією збережено особовий займенник чоловічого роду *його*, а не *її*, як би мало бути в українському перекладі з огляду на співвідносний іменник жіночого роду *людина*. Що саме так треба розуміти цю біблійну сентенцію, підтверджує переклад *її* у Святому Письмі за редакцією о. І. Хоменка: «Початок гордості людської – відступ від Господа, коли то своїм серцем від Створителя свого відходять» (Сирах 10: 12).

Висловлені часткові зауваження й запитання аж ніяк не підважують дисертаційної концепції, яка є новаторською, цілком оригінальною, достатньо обґрунтованою, переконливою і вивереною як у теоретичних, так і в прикладних аспектах. Дисертація засвідчила, що в особі Т. Шмігера вже тепер маємо одного з провідних вітчизняних теоретиків перекладознавства, фахівця світового рівня, чий професійний авторитет ґрунтується на глибокому знанні вітчизняної та західної (переважно англійськомовної) перекладознавчої думки та вмілому застосуванні перекладознавчої методології для аналізу досить

складних випадків у відтворенні давньої української літератури сучасними українською та англійською мовами.

Дисертацію (монографію), зокрема бібліографічні описи, оформлено відповідно до чинних вимог, виклад послідовно науковий, логічний, вправний і зрозумілий.

Результати дисертації досить повно викладено в одноосібній однойменній монографії, а також у 35 статтях, з яких 19 опубліковано у фахових виданнях переліку ДАК МОН України, 7 – у закордонних періодичних виданнях, 1 – у фаховому науковому виданні України, яке входить до міжнародних наукометричних баз даних, 8 – додаткові публікації. Ще 6 публікацій – тези наукових доповідей.

Дисертація Т. Шмігера має безсумнівну теоретичну і практичну цінність для чіткішого розуміння теорії та практики перекладознавчого аналізу і глибшого пізнання – крізь призму історії перекладознавства та перекладу і перекладознавчої рецепції – розвитку української літератури від давнини до сучасності. Безумовно вартісні напрацювання дисертанта доцільно використовувати в лекційних курсах з історії української літератури, у спецкурсах з теорії перекладознавства, історії українського перекладу та перекладознавства, українсько-англійського перекладу, у відповідних науково-дослідних працях, а також для перекладацької практики. Глибокі міркування дисертанта неодмінно мають стати керівництвом для дій під час дальнішого перекладання творів давньої української літератури сучасною українською та іншими мовами.

Дисертація повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), і це дає всі підстави присудити Тарасові Володимировичу Шмігеру науковий ступінь доктора філологічних наук зі спеціальностей 10.01.01 – українська література, 10.02.16 – перекладознавство.

Євген Казимирович Нахлік,
доктор філологічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»

14 січня 2020 р.

